

Kamil Pietrasik*

**DAVID B. OTTAWAY, MOHAMMED BIN SALMAN:
THE ICARUS OF SAUDI ARABIA?, LYNNE RIENNER
PUBLISHERS, BOULDER–LONDON 2021, 232 SS.**

Arabia Saudyjska od stycznia 2015 roku rządzona jest przez nowego króla, Salmana ibn Abd al-Aziz Al Sauda. Od tego momentu do chwili pisania tej recenzji zapadło wiele istotnych społeczno-politycznych decyzji w tym kraju. Ogłoszono saudyjską *Wizję 2030* oraz pozwolono kobietom na prowadzenie pojazdów. Umożliwiono im także piastowanie pewnych funkcji (ambasadorki tego kraju w innych krajach) oraz dopuszczono do niektórych zawodów, dotychczas zarezerwowanych dla mężczyzn (adwokat, farmaceuta, ochrona w dwóch świętych meczetach, odprawa celna). Twarzą tych zmian jest nie tylko król Salman, ale także jego syn, Mohammed bin Salman – księżę koronny, który przejmie schedę po ojcu. Tym samym obaj stali się głównymi obiektami zainteresowań kilku badaczy, takich jak Valerie Anishchenkova¹ i Madawi al-Rasheed². Również do tego grona należy zaliczyć Davida B. Ottawaya, który podjął się dokonania analizy osobowości Mohammeda bin Salmana w swojej publikacji naukowej, która ukazała się w anglojęzycznej literaturze przedmiotu w roku 2021.

Praca autorstwa D.B. Ottawaya składa się oprócz wstępu z trzech części, z których dwa pierwsze wątki pracy (pierwszy z nich to *The Co-nundrums of Saudi Arabia*, zaś drugi *Mohammed bin Salman's Meteoric Rise to Power*) nie zostały ujęte w żadnej części ani też nie zdecydowano się uznać ich za część książki, lecz za „luźne” spostrzeżenia dotyczące królestwa saudyjskiego, ale wpisujące się w merytoryczność poruszanego zagadnienia. I tak w pierwszym tekście nieprzypisanym do żadnej

* Towarzystwo Azji i Pacyfiku, e-mail: kamilpietrasik@interia.pl, ORCID: 0000-0002-8579-0659.

¹ V. Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia*, Santa Barbara–Denver 2020.

² M. Al-Rasheed, *The Son King Reform and Repression in Saudi Arabia*, Oxford 2021; *Salman's Legacy. The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia*, ed. M. Al-Rasheed, Oxford 2020.

części owej pracy, *The Conundrums of Saudi Arabia*, autor nawiązuje do swoich artykułów prasowych, które ukazały się na łamach „The Washington Post” w latach 70. XX wieku. Przewidywał on, jak rozwinie się Arabia Saudyjska, a warto dodać, iż było to tuż przed tzw. boomem naftowym. Ottaway przewidział, iż Arabia Saudyjska będzie mogła zaoferować ropę naftową m.in. Stanom Zjednoczonym Ameryki (USA) i tak się stało. Wskazał również, że ogromną rolę w nawiązaniu kontaktów z krajami na świecie odegrał Sheikh Ahmed Zaki al-Yamani, ówczesny saudyjski minister ds. ropy naftowej. Autor pracy uważa, iż to dzięki temu ministrowi Arabia Saudyjska jest, przy jednoczesnym bogactwie roponośnym, najbogatszym krajem, bowiem to nie królewska rodzina, a on otworzył ten kraj na świat i nawiązał istotne, jak się okazało wraz z upływem dekad, kontakty handlowe. Kontakty te, zdaniem Ottaway, pogorszyły się po ataku na World Trade Center (WTC) 11 września 2001 roku.

Natomiast drugi i jednocześnie ostatni tekst, który nie został ujęty w żadnej części publikacji, *Mohammed bin Salman's Meteoric Rise to Power*, wskazuje na uwarunkowania, dlaczego książkę Muqrin, który był następnym do przejęcia władzy w saudyjskim królestwie, jako brat panującego władcy, nie obejmie tronu. Następnym królem po Salmanie zostanie bowiem jeden z jego synów, Mohammed. Stało się to możliwe w wyniku podpisanego historycznego paktu rodzinnego. Pakt miał na celu zakończenie zacieklej rywalizacji nielicznych ocalałych synów założyciela królestwa, króla Abd al-Aziza, zmarłego w 1953 roku, nie wiadomo bowiem, jak ta rywalizacja mogłaby się zakończyć. Przewidywano śmierć wielu osób rywalizujących ze sobą o władzę, zamieszki lub też rozbiecie plemienne i powrót do stanu, jaki istniał przed zjednoczeniem się wszystkich regionów i plemion pod wodzą Abd al-Aziza, protoplasty Arabii Saudyjskiej. Każdy scenariusz był możliwy i takie analizował zapewne Salman, skoro podjął się powyższego rozwiązania, proponując wszystkim potencjalnym kandydatom na tron królewski pakt rodzinny, który został zaaprobowany przez wielu przedstawicieli rodziny królewskiej.

W tym miejscu przejdźmy do omówienia części pierwszej recenzowanej publikacji. I tak w *The Old Order Crumbles* zauważono słusznie pewien precedens. Mianowicie, nigdy w historii królestwa saudyjskiego, czyli od jesieni 1932 roku, nie było takiej sytuacji, by w linii sukcesyjnej pominięto następnego syna Abd al-Aziza, którym powinien zostać uznany młodszy brat Salmana, Muqrin. W wyniku paktu doszło do zmian w zasadach sukcesji i jeszcze nigdy nie było tak młodego księcia koronnego, jak Mohammed bin Salman. Ottaway opisał następcę saudyjskiego

tronu jako osobę bez doświadczenia politycznego, lekceważącego starszeństwo i mającego lekkomyślne spojrzenie na świat i zachowanie. Oczywiście, pozostaje to do analizy przez badaczy i ekspertów, zwłaszcza psychologów i psychiatrów. Tak naprawdę ten rozdział zawiera przedstawienie bogatej historii nie tylko państwa saudyjskiego, ale także sposobu funkcjonowania Domu Saudów i ukazanie procesu tworzenia się państwowości. Nawiązano do historii każdego z wcześniejszych królów przed Salmanem. Dodajmy w tym miejscu, iż nie poświęcono zbyt wiele uwagi królowi Chalidowi, który jako monarcha wdrożył i nadzorował drugi w historii tego kraju plan 5-letni, mający na celu poprawę saudyjskiej infrastruktury i służby zdrowia, zainaugurował posiedzenie Rady Współpracy Zatoki Perskiej (GCC) oraz sprowadził pierwsze myśliwce F-15 do królestwa, kupione od USA. Sprawił również, że bardziej otworzono rynek pracy dla cudzoziemców. Należy dodać, że było to krótkie panowanie w saudyjskim królestwie, bo trwające zaledwie 7 lat (1975–1982) i jak do tej pory, według stanu na czerwiec 2022 roku, Chalid jest najkrócej panującym władcą państwa.

W części drugiej, zatytułowanej *The New Saudi Arabia*, Ottaway wskazuje na kilka działań, które, jego zdaniem, promowały wizerunek Mohammeda. Książę koronny zakupił bowiem zamek w pobliżu Wersalu czy jacht zacumowany w południowej Francji, aby mieć gdzie wypoczywać. Oczywiście można rozpocząć polemikę, czy należy to uznać za promocję przez księcia swojego wizerunku, czy bardziej spełnianie jego marzeń bądź fanaberii. Może jednak była to próba „zakrycia” problemów, z jakimi zetknął się następca tronu, gdy po ogłoszeniu reformatorskich koncepcji monarchii saudyjskiej pod względem religijnym i społecznym spotkał się z oporem konserwatywnych przedstawicieli wahhabizmu, którzy głośno wspominali o „dążeniu złą drogą”. Takim wydarzeniem było m.in. ograniczenie kompetencji i umniejszenie roli w życiu społecznym funkcjonariuszom i pracownikom Komitetu Promocji Cnoty i Zapobiegania Występkom, czyli saudyjskiej policji religijnej. Byłby to więc bardziej właściwy argument zachowania Mohammeda w postaci wspomnianych wyżej głośnych zakupów. Natrafiamy również na dość obszerną analizę relacji saudyjsko-amerykańskich, saudyjsko-pakistańskich, ale także saudyjsko-rosyjskich, z pominięciem okresu sowieckiego, ponieważ Arabia Saudyjska ma politykę zagraniczną opartą na relacjach z krajami wyłącznie niekomunistycznymi/niesocjalistycznymi. Autor słusznie zauważył: „Interakcja między Rijadem a Moskwą była niewielka aż do początku XXI wieku, kiedy Rosja nagle zaczęła rzucać wyzwanie Arabii jako największemu na świecie producentowi ropy” (s. 180). Przytoczono ów fragment dotyczący relacji saudyjsko-

rosyjskich nieprzypadkowo, bowiem w ocenie Ottaway i mojej również te relacje nabrały nieco innego kształtu niż do tej pory i można uznać je za dość poprawne w porównaniu z całym XX wiekiem. Ciekawym wątkiem tego rozdziału jest również omówienie kontaktów chińsko-saudyjskich. Ottaway stwierdził: „Krok po kroku Chiny stały się następnie «drugą żoną» al-Saudów. Choć także o niepewnej lojalności” (s. 182). Trudno się z tym nie zgodzić, bowiem od kilku lat Chiny są ważnym partnerem handlowym i gospodarczym Arabii Saudyjskiej według przytoczonych danych dotyczących saudyjskiego importu i eksportu do 2018 roku. Chińczycy są także alternatywą w wielu zakupach w przypadku, gdy USA odmówią sprzedaży np. broni, dronów i innych przedmiotów. Jednak za tymi relacjami kryje się niepewność. Ottaway wskazał na zażyłe relacje między Chinami i Iranem, odwiecznym wrogiem Saudyjczyków na Bliskim Wschodzie. Powstała sytuacja nie jest dla Saudyjczyków optymistyczna ze względu na znaczenie chińsko-irańskiego porozumienia, na mocy którego Chiny zdecydowały się zainwestować 400 mld dolarów w Iranie, w zamian za zapewnienie dostaw ropy na ponad 25 lat.

Na koniec omawiania drugiej części warto wrócić jeszcze krótko do faktu zezwolenia na prowadzenie pojazdów przez kobiety w Arabii Saudyjskiej. Otóż aresztowano 11 kobiet saudyjskich i stało się to na niecały miesiąc przed wejściem w życie tego prawa. Co to mogło oznaczać? Z jednej strony, ukazano rodzinę królewską, która poważnie respektuje prawo w swoim królestwie, a z drugiej, oznaczało to, iż przyszłe prawo zezwalające na prowadzenie pojazdów przez kobiety było czymś spowodowane, np. naciskami ze strony USA lub organizacji zajmujących się prawami człowieka, choćby *Human Rights Watch* (HRW).

Z kolei trzecia, ostatnia część z tytułowaną *Conclusion* jest obszernym podsumowaniem podjętych rozważań dotyczących Arabii Saudyjskiej i postaci Mohammeda bin Salmana. Autor sugeruje, na podstawie opinii imamów wahhabickich następujące stwierdzenia: Mohammed bin Salman przedstawił swoją misję częściowo jako przywrócenie „umiarkowanego islamu” do wahhabizmu. Twierdzenie Mohammeda, iż ma boską misję, jest poza granicami tego królestwa odbierane raczej groteskowo aniżeli poważnie. Również Ottaway przewidział, iż idee i koncepcje Mohammeda będą negowane przez środowisko wahhabickich ideologów, szczególnie tych starszych. W wyniku tego książkę koronny musiał nieco zmodyfikować swoje decyzje i koncepcje dotyczące *Wizji 2030* i innych programów. Autor pracy wskazuje, iż gdyby tego nie uczyniono, to mogłoby dojść do wydarzeń podobnego rodzaju, jak zajęcie meczetu w Mekce jesienią 1979 roku przez ruch neo-ichwanów.

Oczywiście można spekulować, czy myślenie Ottaway'a w tym kontekście było słuszne, ale jedno jest pewne: Arabia Saudyjska nadal jest jednym z konserwatywnych państw na świecie i jeszcze wiele lat musi upłynąć, aby była bardziej zliberalizowana niż dotychczas. Jednak pozwolenie na prowadzenie pojazdów przez kobiety i ich większa niż do tej pory obecność w życiu społecznym nie upoważnia, w mojej ocenie, do mówienia, iż Arabia Saudyjska poszła w kierunku poważnej liberalizacji i przeszła ogromne zmiany, a jedynie takie, które są zauważalne w porównaniu z respektownym do tej pory konserwatywnym stanem prawa.

Walorem monografii jest to, iż Ottaway był w tym królestwie m.in. w maju 1978 roku jako dziennikarz, wysłannik „The Washington Post”, aby naocznie ocenić rozwój gospodarczy tej monarchii w trakcie tzw. boomu naftowego. Tym samym różne przemyślenia i sformułowania brzmią autentycznie i mogą mieć ogromne znaczenie w zrozumieniu pewnych zjawisk zachodzących w Arabii Saudyjskiej. Mankamentów trudno się doszukiwać, ale można wskazać, iż mało jest informacji, czy też miejsca poświęconego np. Osامية bin Ladenowi, któremu co prawda w 1994 roku odebrano saudyjskie obywatelstwo po atakach na ambasady amerykańskie w Kenii oraz Tanzanii, to jednak odegrał on ogromną rolę w destabilizowaniu regionu, w tym saudyjskiego królestwa, oraz przedstawianiu go w tzw. złym świetle. Niemniej jednak praca ma ogromną wartość naukową, informacyjną i historyczną, bowiem ukazuje w klarowny sposób schemat przejmowania władzy w tym królestwie od początku jego istnienia (jesień 1932 roku), a nawet wcześniej, gdy były jeszcze plemiona mające swoich przywódców. Książka ta jest godna polecenia nie tylko, aby lepiej zrozumieć Dom Saudów, ale także ewolucję polityki tego królestwa i zmian, jakie zachodziły i zapewne nadal będą zachodzić w przyszłości. Jako znawca Arabii Saudyjskiej wierzę, iż publikacja ta doczeka się polskiego tłumaczenia, gdyż miałaby ogromny wkład pod względem naukowym (np. historycznym, politologicznym) w polską literaturę przedmiotu, która jest nadal uboga w publikacje dotyczące Arabii Saudyjskiej.

Bibliografia

- Al-Rasheed M., *The Son King Reform and Repression in Saudi Arabia*, Oxford 2021.
Anishchenkova V., *Modern Saudi Arabia*, Santa Barbara–Denver 2020.
Salman's Legacy. The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia, ed. M. Al-Rasheed, Oxford 2020.